

TISZAY ANDOR

Különszámok és röpiratok a Szovjetunióról a két világháború között

Az 1918-as polgári forradalom kaput nyitott a háborús cenzúra után a sajtószabadságnak. Így az első különszám már 1918. november végén napvilágot látott, a Nagy Októberi Forradalom első évfordulóján, a *Szabadgondolat* VIII. évfolyama 10-ik, decemberi számaként. Címe: *A bolsevizmus volt!* Szerkesztői: POLÁNYI Károly, RUDAS Zoltán és SISA Miklós, utóbbi a Galilei-kör vezetője. A folyóirat 32 oldalon foglalkozott ezzel a kérdéssel. A rózsaszínű borítéklapon vörös betűk hirdették ezt. Cikkeiben helyet kaptak „ellenséges” vélemények is a polgári radikális, a szociáldemokrata munkatársak tollából, de a tényközlésekben részt vett a bolsevista-csoport VARGA Jenővel az élen.

A különszámot JÁSZI Oszkár cikke vezette be, amelyben a proletárdiktatúráról azt vallotta, hogy az oroszországi diktatúra nem jelenti az osztályuralom megszüntetését, hanem csupán az osztályuralom megfordítását!

VARGA Jenő a bolsevikok jövő kilátásait boncolgatta:

„Több mint egy éve tiszta munkás-proletár uralom áll fenn Oroszországban. Olyan tény ez, amelynek jelentősége elől senki sem zárkozhatik el... mert bebizonyosodott, hogy a proletariátus diktatúrája nem megvalósíthatatlan utópia, nem agyrem. És ez a bolsevik-forradalom maradandó világtörténelmi jelentősége.”

LUKÁCS György: *A bolsevizmus mint erkölcsi probléma* c. tanulmányában nem gyakorlati, hanem szellemi síkon fejtegette a marxi, erkölcsi célkitűzéseket a társadalmi osztályokon keresztül, amelyeknek múlhatatlan előfeltétele a *proletariátus győzelme*.

A különszám még közli LENIN beszédét a moszkvai munkástanácsához (1918. április 20.), GORKIJ: *A forradalom* c. értekezését, FALUDI Iván negatív szemléletű tanulmányát (*Gorkij és Lenin*), BOROSS F. László: *Bolsevizmus, etika és realpolitika* c. értekezését, amelyben megállapítja, hogy „egyetlen reális megoldási lehetősége a kapitalizmus — szocializmus problémájának a *proletárdiktatúra*”. SISA Miklós, bár beismeri, hogy nem forradalmár, cikkében (*Ami a bolsevizmusban maradandó*) így zárja sorait: „Az én idegrendszerem és temperamentumom más, de szívem minden szeretete a Nagy Orosz Kísérletezőké.”

POLÁNYI cikkének elvtelen megállapításai után a *Politika* című zárórovatban RUDAS Zoltán és KELEN László foglalkoznak az „öszirózsás” polgári forradalom jelenségével, az oroszországi forradalommal kapcsolatban. A folyóirat különszáma tehát határozottan pozitív eredményként könyvelhető el.

A *MA* (KASSÁK Lajos és Uitz Béla folyóirata) negyedik különszáma 1919 februárjában jelent meg, a februári orosz forradalom évfordulója alkalmából 2° nagyságú, négy oldalas kiadásban. A címlapon LENIN: *Állam és forradalom* c. művéből közöl

részleteket. Itt jelent meg az első művészi Lenin portré BORTNYIK Sándor linometszésében hazánkban.¹

A két világháború közötti, magyarországi fasizmus éveit mindössze három különszám jelent meg a Szovjetunióval kapcsolatban: a *Társadalmi Szemle* Orosz száma MADZSAR József és SÁNDOR PÁL szerkesztésében (1932. II. évfolyam 5. szám, június 48 oldal.), KLÁR Zoltán *Társadalmunk* c. hetilapjának *Az igazi Oroszország* c. különszáma (1932. december 24. II. évfolyam 51. szám, 24 oldal) és ezt megelőzőleg BRÓDY István *A Hét* című hetilapjának *Orosz Száma* (1932. január 22.) ugyancsak 24 oldalon.²

Tizenhárom évnek kellett eltelnie, amíg újra foglalkozni mert néhány bátor lap a Szovjetunió kérdéseivel! A három különszámból, természetesen egyedül a *Társadalmi Szemle kiadványa pozitív jellegű*, a másik kettő inkább érdekhajhászó riportázs, bár eléggé szimpatizánsak.

A *Társadalmi Szemle* szerkesztői, amely lap félillegális jellegű társadalomtudományi folyóirat volt, igen helyes érzékkel főleg a külföldön megjelent, jelentősebb cikkek és tanulmányok között válogattak és mintegy *elsőkézből* próbálták vázolni a magyar olvasók előtt addig elzárt Szovjetunió eredményeit. Vezércikkében, *Egységfront* címmel MADZSAR József oknyomozó készséggel mutatja be 1912-től, a Bázeli kongresszustól kezdve a jobboldali szociáldemokraták áruoló politikáját és annak káros eredményeit.

Sztálint az amerikai KNICKERBOCKER riportjából ismerjük meg, akinek anyját interjúvolta, hogy bemutassa Szoszót, az egykori Joszif Dzsugaszvilit. Stefan GÜNTHER izgalmas statisztikája, DURANTYNak, az USA-ban megjelenő *New York Times* tudósítójának mérlege a második ötéves tervről, GÄBLER József tanulmánya a szovjet munkások helyzetéről, Klaus MEHNER cikke az orosz diákokról, JOFFENak, az Orosz Tudományos Akadémia tagjának adatai a villamosítás tervéről, és Louis FISHER szenzációs kimutatása (60 népszerű tévedés a Szovjetunióról) egészítik ki még a tartalmas, magas színvonalú kiadvány anyagát. A szerkesztők célkitűzése minden tekintetben teljesült.

A *Hét* elsősorban az „orosz csoda” kísérleteivel foglalkozik, úgymint a szovjetek szervezetével, a magántulajdonnal, a polgári törvénykönyvvel (VIRÁG Gyula cikke), azzal, hogy mit esznek az oroszok, a földművelés problémáival, a kulákkérdéssel, a moszkvai színházi élettel, Magnitogorszkkal, Dnyeprosztrójjal, a szovjet családi élettel, a prostitúcióval, az analfabétákkal, a büntetőjogi kérdéssel, a rádiózással, a Vörös Hadsereggel és a külkereskedelemmel. *Pesti szemmel Moszkvában* című riportját nem jegyzi senki, de MADZSAR József: *Házasság és szerelem Oroszországban* címmel közöl tanulmányt, MÓNUS Illés pedig: *Szociáldemokrácia és bolsevizmus* címmel, ZSOLT Béla viszont azt szeretné, ha bolsevizmus helyett Pán-Európa születne. A különszámból kihagyták BÁLINT György objektív kis tanulmány-remekét (*Moszkvából jelentik*), valamint JÓZSEF Attila két versfordítását (JESZENYIN: *Idők beteljesedése* és MAJAKOVSKIJ: *Százötven millió*), amelyeket azután a következő számban közöltek.

A *Társadalmunk* különszámában, amelyet KLÁR Zoltán közel egy év múlva adott ki *A Hét* után, még vegyesebb anyagot találhatunk, többek között KELLNER Dezső

¹ Ezt megelőzőleg Leninről csak kitalált és rossz karikatúrákat hozott az előző évben a *Borsszem Jankó*. A hazánkban megjelent első Lenin-portrét (ceruzarajz) egyébként az *Érdekes Újság* 1917. december 6. száma közölte (valószínűleg orosz művész alkotása), de közölt az *Érdekes Újság* 1919. december 27. számában, Az orosz forradalom karikatúrákban című cikkében egy eléggé sikerült Lenin karikatúrát, míg az első, hiteles Lenin fénykép-reprodukció a *Képes Újság* 1919. december 30. számában jelent meg. A BORTNYIK-líno nagysága 18 × 18 cm. A különszám ára 1 korona volt.

² Az ugyanebben az időben megjelenő *Munka* (KASSÁK Lajos folyóiratának) tizenegy évfolyamában egy külön számot sem találhatunk, amely foglalkozott volna a szovjet társadalmi és gazdasági problémákkal.

FOLYÓIRAT VILÁGSZEMELELETI NEGYEDIK KÜLÖNSZÁMA
SZERKESZTIK KASSAK LAJOS ÉS UTTZ BÉLA BUDAPESTEN

LENIN

BORTNYIK SANDOR - Mosca

ÁLLAM ÉS FORRADALOM

Írta: N. LENIN

A parlamentarizmus megszüntetése

A kommunizmus — írja Marx — nem parlamentarizmus hanem dolgozó tömegekkel szemben, olyanok, amely törvényhozó és végrehajtó egyszerre.

Abonyi, hogy három vagy hatvanötöt színi lehetne dönteni, hogy valamilyen osztály egyik tagja képviselje vagy maga önmaga (vagyis önkormányzat) a parlamentben, az állásfoglalás végsőleg a kommunizmus legelső lépésében arra szolgál, amire a munkások egyelőre alkalmasak — hogy t. i. észlelve vesztésüket, felgyűző, kényesek válasszanak.

A parlamentarizmusnak ez a legjelentősebb kritikája, amely 1871-ből való, a marxizmusnak most már a szocializmusban és a kommunizmusban kifejeződésként, „előreljárt” stílusú, lényegesen új. A munkások és a munkások képviselői, továbbá a proletárium által, sajátjának állásfoglalásának szocializmus a parlamentarizmus kritikáját teljesen átvesztették az anarchizmus és éppen ezen olyan „anarchizmusok” nyilatkoztak a parlamentarizmus bármilyen kritikáját! Nem csoda tehát, ha a fejlett parlamentarizmus filozófiai, profetizmusát elvágta az under olyan szocialisták láttán, mint Schmidtman, David, Legien, Bebel, Renaudin, Henderson, Vandervelde, Seasing, Branting, Bissonati és Tarsas, és hajlanakokat mutató az anarcho-szindikalizmus felé való közeledésre, amely pedig előrelépésre az opportunizmusnak.

Marxnak a forradalmi stratégia nem az ilyen, modern határ volt, az a gyakorlatosság, amivé Plehanov, Kautsky és mások lettek. Marx kimielőzzel pórték tudta vélteteni az anarchizmus, amely annyira nem volt képes, hogy a fejlett parlamentarizmus „előreljárt” kibontakodása, nevezetesen mindaddig, amíg forradalmi helyzet nem adódott.

de: egyáltalán azonban tudói valójában forradalmi-proletta kritikát adni a parlamentarizmusnak.

Sokszemélyt egyszer dőlteti afelől, hogy az uralkodó osztály melyik tagja buzsa és zuzza össze (vagyis utó szavaztat) a néper a parlamentarizmus — az a fejlett parlamentarizmus tulajdonképpen Magyarországon a parlamentarizmus-kommunizmus, hanem a legdemokratikusabb határesetekben is.

Amennyiben tehát az állam kérdését veszik fel az állam és a parlamentarizmus kapcsolatáról — az legyen hat a következő a parlamentarizmusból? Milyent lehet nélfelő megírni?

Kérdésedekben meg kell mondani: Marxnak azon tanításai, amelyek a párti kommunizmus tanácsközpontjára alapozódtak, annyira felelőre mentek, hogy a „szocializmus” (vagy: a szocializmus határja) a párti, szocializmus más kritikai, mint az anarchizmus vagy a reakcionárius kritikáját, fel nem foghatta.

A parlamentarizmusból való kiválasztást nem a képviselőtestületnek vagy az azok választhatóságának megjelölésében, hanem abban kell keresnünk, hogy a parlamentet ne felelősséget, hanem „dolgozó” intézmények legyenek. „A kommunizmus nem parlamentarizmus, hanem dolgozó tömegekkel szemben, olyanok, amely törvényhozó és végrehajtó egyszerre.”

„Nem parlamentarizmus, ha dolgozó tömegek — az a néper, amely a modern parlamentarizmusnak és a szocializmusnak „előreljárt” színi valása. Fejleszték meg bármelyik parlamentarizmus kormányzati államai Amerikától Schweig, Franciaországtól Angliáig, Svédországtól stb. a tulajdonképpen „állami” funkcióit a megyék, városok, városok stb. végzik a kissebb mértékű. A parlamentarizmus csak felelősséget, hogy országgyűlési legyen szociális az „egyszerű néper”. Ez olyanokra áll, hogy meg-

**NOVEMBER 7.
MUNKÁSOK!
KI AZ UCCÁRA!**

Megvédjük a 14 éves
SZOVJETUNIOT!

Kommunista Magyarországi Pártja
Kommunista Ifjúságok Magyarországi Szövetsége

**15 éves a Magyar
kommunista párt.
harcosainak mellette
támogassátok a prole
tárkok egyetlen pártját!**

értekezését (*Ahol a rabok szabadságot kapnak*), TIEDER Zsigmond, TOTIS Béla, GYÖRGY László, BÁRDOS Arthur, KÁLMÁN László, RÓNAI Mihály András, HORVÁTH Zoltán, RÓNAY Mária és mások tollából, akik a tervgazdaságról, a szovjet házasságról, külföldi lapszemelvényekből, divatról, színházról, filmről és az orosz emigráció életéről tudósították az olvasókat.

A külföldi, magyarnyelvű sajtóban, a Kommunisták Magyarországi Pártjának Bécsben megjelenő *Új Március* c. szemléjének különszáma, *A forradalom útja*, az orosz proletárforradalom 10. évfordulójára jelent meg 1927-ben. Ez a 256 lapos különszám egyébként a legterjedelmesebb és legszínvonalasabb ilyen tartalmú, magyarnyelvű kiadványunk.

A vezércikket KUN Béla írta (*Október jelszavai*), majd HAJDU Pál *Februártól októberig* címmel foglalta össze az orosz proletárforradalom történetét. LENIN két tanulmányán kívül JOFFE, LÁNDOR Béla, HEVESI Ákos, VARGA Jenő, RÉVAI József, LANDLER Jenő, LUKÁCS György, SZÁNTÓ Béla írta a társadalomtudományi vonatkozású tanulmányokat és visszaemlékezéseket. A gazdaságépítési részben CHLEPKÓ Ede, RÉVÉSZ R. Imre, HEVESI Gyula, KELEN József, SZAMUELY György, LENGYEL Gyula, BAJÁKI Ferenc, HAMBURGER Jenő, VARJAS Sándor, az irodalmi részben MADARÁSZ Emil, HIDAS Antal, KOMJÁT ALADÁR, MATHEJKA János, a *Tíz év társadalmi munkájának mérlegében* OROSZ (WEISS) Nándor, ANDICS Erzsébet, BOKÁNYI Dezső, VARJAS Elemér, BESNYÓ Sándor, KARIKÁS Frigyes, FONYÓ Sári, KIS Lajos, MÜLLER Ernőné, BALOGH János, ILLÉS Béla, BEREI Andor, UITZ Béla, ZALKA Máté, SALLAI Imre és SUGÁR Andor tettek tanúságot parthűségükről. A névsorhoz, úgy hisszük, nem kell kommentár.

A legmegdöbbentőbb különszámot 1938 májusában a New York-i *Új Előre* adta ki 5. számában, 120 oldalon 34×26 cm nagyságban, rózsaszín borítóval. A különszám ötezer példányban jelent meg.³

A különszám Bucharin, Rakovszkij és társaiknak tárgyalási jegyzőkönyvét tartalmazza.⁴

Az akkor kezdődő törvénytértek, koholt vádak szomorú dokumentuma ez, amelynek során számos hazájához hű kommunistát helyezett vád alá az akkori személyi kultusz önkényuralma, akiket a XX. kongresszus határozata után rehabilitált a szovjet kormány.

*

A Szovjethatalom születését és évfordulóit, tíz—tizenöt—húsz évenként a magyar forradalmi pártszervezetek nemcsak különszámokkal, hanem alkalmi kiadástú, jórészt illegális r o p l a p o k k a l is megünnepezték, amelyek nagyrészt stencil, illetve lino-sokszorosítással készültek, rajzos, fotomontázsos kivitelben. Ezeknek száma meghaladja a hetvenet. A kiadványokat az illegálisan működő KMP, a KIMSZ, a Vörös Segély, az ellenzéki szervezetek és munkásszervezetek adták ki. Terjesztésüket a munkásifik vállalták.

Ebből a nagy anyagból, csak néhány jelentősebbet sorolunk fel, dokumentációis

³ Az *Új Előre* elődjét 1905-ben alapították. Első szerkesztője BENYOSKA Antal volt. Viszont az *Új Előre* címlapján az olvasható, hogy 1897. március 3-án jelent meg elődjének első száma. Így kinek van igazja? *A Magyar Munkásmozgalmi sajtó Bibliográfiájának* és MÁTÉ Györgynek, vagy az *Új Előrének*? Ezt még el kell dönteni.

⁴ Ez az anyag magyar nyelven egyedül itt jelent meg teljes egészében. Az eredeti példány hazánkban egy könyvtárban sem lelhető fel, összesen egy példány van magánkézen.

Kun Béla: Október jelszavai.

A jelszóban sűrűsödik össze, koncentrálódik kristállyá a forradalmi osztálynak és vezető pártjának elmélete, programja, stratégiája, taktikája. A politikának — milliók vezetése tudományának — a jelszó a legmagasabb — művészi — kifejező formája.

„Minden egyes jelszót — írta Lenin — egy bizonyos politikai helyzet különös sajátosságainak egészéből kell *kivonni*.” A marxista elemző munka szétदारabolja, elemeire bontja az előtte álló szövevényes jelenségeket; feloldja az összefüggések fürdőjében; szemmel követi a folyékony massa mozgását, hullámozásának irányát; a felszínen *kristályokat* csap ki: *így készülnek a marxista forradalmi politika jelszavai*.

A forradalmi jelszó legtöbbször nem több egy mondatnál. „Béke, kenyér, szabadság.” „Le a tiz kapitalista miniszterrel!” „Minden hatalmat a szovjeteknek!” Egy mondat, de sohasem — frázis. Amikor a jelszó frázissá lett — akármilyen forradalmian hangzó lett légyen is — már többé nem forradalmi jelszó. „A forradalmi frázis a forradalmi jelszavak ismétlése az objektív körülmények számbavétele nélkül... A jelszavak nagyszerűek, elragadóak, felemelők — csak éppen a talaj hiányzik alóluk — ime a forradalmi frázis lényege”. (Lenin.) A jelszóban megnyilatkozó politikai művészet lényege — mondhatnók — a *jelszóalkotás* művészetének lényege: a megtalált láncszemre, amelyet — Lenin szerint — meg kell ragadni, hogy az egész láncot szilárd kezekkel mozgásban tarthassuk — *ugy hívni fel a figyelmet, hogy a milliók milliónyi karja ragadja meg, vegye kezébe a láncszemet és lebirhatatlanná fokozott erővel tartsa mozgásban az egész láncot*.

A tömegek ösztönös akarásának, erejének szab tehát irányt a forradalmi jelszó. Kötetek tartalmát sűríti össze, hogy ezt az alaktalan akarást, kiformálatlan erőt *egy célra* irányítsa, s ezzel egyben *szervezte* is tegye: a szervezethez meg is *sokszorozza*. Ezek, évtizedek elemző és összefoglaló kutatását, a társadalom bonyolult szerkezetébe való belátásnak, a forradalom sokszor — tűzokádó hegyek patakjainak módjára — meg-megbuvó mozgató erői feltárásának minden eredményét kell belegyűrni egy mondatba: átütő erejű, egyszerű — és éppen ezért népszerű —, a leghaladottabbat is kielégítő, a legelmaradottabbakat is felvilágosító, megmozgató, magával ragadó formába. A milliók vezetésének tudománya a forradalmi jelszó útján válik *milliók közkinésévé*; a legelőrehaladottabbak öntudata a jelszó útján válik hatóerővé a legelmaradottabbak között is. A

szempontból, szemelvényként. Az anyag nagyrésztét feldolgozta és megjelentette már a Párttörténeti Intézet.⁵

Az első ilyen tartalmú röplap 1929 őszén, tehát tíz évvel a Nagy Októberi Szocialista Forradalom születése és nyolc évvel a Tanácsköztársaság bukása után jelent meg 18×20,5 cm. nagyságban a magyar dolgozó parasztsághoz címezve:

„Olyan időpontban fordulunk hozzátok, amely két egymással ellentétes, de úgy Magyarországon, mint az egész világ parasztságára életbevágóan fontos, sorsdöntő események évfordulóját hordja magában”.

A KMP kiadott a következő évek évfordulóira hasonló röplapokat a dolgozók és munkanélküliek, továbbá a munkások és szegényparasztek számára is.

⁵ Lásd GÁBOR Imréné: *Kommunista röplapok bibliográfiája*. 1919—1944. Bp. 1965. I—II. kötet. MSZMP és Párttörténeti Intézet kiad. 535 p.

Az első *rajzos röplap*, hasonló tartalommal a KMP és a KIMSZ együttes kiadásában 1931-ben jelent meg *November 7. Munkások! Ki az uccára!* címmel. Megvédjük a 14 éves Szovjetuniót felirattal. A linóleum metszetet Masereel egyik fametszetéről másolták, amelyen gyárigazgató ellen támadó munkáscsoport látható.

A Vörös Segély 1932-ben adta ki első röplapját november 7-re.

1935 után a KMP, mikor a népfront megalakult, már nem adott ki többé ilyen röplapokat, hanem erejét a fasisztaellenes harcra irányította.

Fél évszázada, hogy Budapesten DIENES László és KÓHALMI Béla szerkesztésében megjelent a könyvtárügyi politikai megbizottak hivatalos lapja, *A Tanácsköztársaság Könyvtárügye*. LUKÁCS György népbiztos helyettes 1919, március 30-án nevezte ki KÓHALMI Bélát a könyvtári ügyek helyettes megbizottjává és a Könyvtári Tanács megszervezőjévé. A lap májusban indult meg, s júliusig havonta megjelent számaiban a Tanácsköztársaságnak a könyvtárak, könyvtárosok és munkástanácsok közművelődési osztályai részére kiadott könyvtári vonatkozású rendeleteit tartalmazta.

„*Előszó — a felszázados évforduló elé*” bevezetőjében azokra az időkre emlékszik vissza KÓHALMI Béla e történelmi jelentőségűvé vált lap xerox sokszorosítás útján kétszáz példányban újra megjelentetett számai előtt.

„Kell-e magyarázó szó a Tanácsköztársaság könyvtári vonatkozású rendeleteihez? Értelmesek, egyszerűek, jogászi cikornyáság nélkül valók” — kezdődik a többlapos visszatekintés, amely azután kifejti, hogy a megjelent rendeletek eljövendő esztendőök kulturális forradalmához adtak volna programot.

„Egy szövetségesre lett volna szükségünk: az időre. És ez ellenünk dolgozott” — fejezi be a lap akkori munkásságát összegezve KÓHALMI Béla.

H. LAKATOS ÉVA